

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-101>

УДК 336.71

РОЗВИТОК ФОРМ І ВИДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТІВ БАНКУ ТА ЗАСОБІВ ПІДВИЩЕННЯ КРЕДИТНОГО РЕЙТИНГУ

DEVELOPMENT OF FORMS AND TYPES OF SECURING BANK LOANS AND MEANS OF INCREASE IN CREDIT RATING

Волкова Неля Іванівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3790-3636>

Щербата Анна Володимирівна

здобувачка вищої освіти,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1564-5434>

Volkova Nelia, Shcherbata Anna
Vasyl' Stus Donetsk National University

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку форм і видів забезпечення кредитів банку та засобів підвищення кредитного рейтингу. Обґрунтовано та систематизовано основні форми та види забезпечення кредитів банку, з'ясовано необхідність кредитного забезпечення. Здійснено оцінку основних видів кредитного забезпечення, таких як застава, поручительство та гарантії, проаналізовано їх ефективність та ризики на прикладі АТ «Райффайзен Банк». Також визначено засоби підвищення кредитного рейтингу, включаючи покращення фінансової звітності, диверсифікація джерел фінансування та покращення управління ризиками. Розроблено на основі системного підходу концептуальні підходи щодо вдосконалення системи забезпечення банківських кредитів, які сприятимуть покращенню фінансової стійкості банків, зниженню кредитних ризиків та підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг.

Ключові слова: забезпечення кредитів, кредитний рейтинг, ризик, гарантії, зобов'язання, фінансова стійкість.

The article is devoted to topical issues of the development of forms and types of securing bank loans and means of increasing the credit rating. The main forms and types of bank loan collateral are substantiated and systematized, and the need for credit collateral is clarified. The assessment of the main types of credit security, such as pledge, suretyship and guarantees, was carried out, their effectiveness and the risks associated with the use of each of them were analyzed. The effectiveness of the credit operation and the reduction of the risk of non-repayment of the loan by the borrower depend on the correctly chosen form, type and method of securing the client's credit obligations. On the example of JSC Raiffeisen Bank, an analysis of the bank's credit provision and means of increasing its credit rating was carried out based on the dynamics of such indicators as: the bank's total assets, loan portfolio, liabilities, the bank's equity, financial results, liabilities and guarantees received by the bank, and the main types of bank loans and their collateral were also determined. It was found that these aspects are key elements of strategic risk management and financial stability of the bank. Their careful consideration allows the bank to identify opportunities to improve its credit position and ensure stability in the financial sphere. Means of improving the credit rating are also defined, including: improving financial reporting, diversifying sources of financing, improving risk management, increasing the level of trust of customers in the bank, information openness of the bank. Based on a systemic approach, conceptual approaches to improving the system of securing bank loans have been developed, which will contribute to improving the financial stability of banks, reducing credit risks and increasing their competitiveness in the financial services market. The correct choice of the form of security and purposeful work on improving the credit rating are key factors for successful lending and stable financial condition of both banks and their clients. The article emphasizes the importance of a comprehensive approach to credit risk management and the need to adapt banking processes to changing market conditions.

Keywords: securing loans, credit rating, risk, guarantees, obligations, financial stability.

Постановка проблеми. Розвиток і вдосконалення системи забезпечення банківських кредитів стають надзвичайно важливими завданнями в умовах активізації кредитування в банківській сфері та трансформації стандартів управління забезпеченням банківських кредитів, що впливає на підвищення ефективності управління сукупним кредитним ризиком та набуває особливої актуальності в сучасних умовах розвитку банківського сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням та оцінкою використання застави як засобу забезпечення банківських кредитів та іншими видами забезпечення займалися такі науковці: О. Коренєва [1], В. Гагауз, В. Коваленко, Л. Кузнєцова [3], О. Карасава [4], Н. Волкова, А. Кункель [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В Україні існує широкий спектр форм і видів забезпечення кредитів, проте деякі з них потребують удосконалення та розвитку. Крім того, актуальним залишається питання підвищення кредитного рейтингу банків, що може сприяти зниженню процентних ставок за кредитами та розширенню кола клієнтів. Тому існує потреба в розроб концептуальних підходів щодо вдосконалення системи забезпечення кредитів та підвищення кредитного рейтингу банків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для досягнення невирішених раніше частин загальної проблеми необхідно розглянути і вирішити наступні завдання:

- визначити теоретичні аспекти та з'ясувати необхідність кредитного забезпечення банків;
- оцінити види кредитного забезпечення та засоби підвищення кредитного рейтингу на прикладі конкретного банку;
- розробити концепцію оптимізації рівня забезпечення кредитів та підвищення кредитного рейтингу банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із важливих принципів організації кредитування є принцип забезпеченості кредиту. Він застосовується з метою захисту інтересів банку та недопущення збитків від неповернення боргу внаслідок неплатоспроможності позичальника.

Забезпечення кредиту є суттєвим фактором при прийнятті рішення про його видачу. Наявність якісного забезпечення значно знижує кредитні ризики для банку, проте воно не є самодостатньою умовою для отримання кредиту.

Основною умовою надання кредиту є висока ймовірність його повернення разом

з нарахованими відсотками. Ця ймовірність може бути забезпечена шляхом надання застави, що покриває суму кредиту. Таким чином, застава кредиту слугує одним із методів захисту кредитної установи від кредитних ризиків [1].

Основні форми та види забезпечення кредитів представлено на рисунку 1.

Як видно з рисунку 1, кредити комерційних банків можна розділити на забезпечені кредити та незабезпечені (бланкові). Забезпечені кредити в свою ж чергу поділяються на кредити забезпечені матеріально та нематеріально. До матеріального забезпечення можна віднести: заставу рухомого майна; заставу нерухомості (іпотека); забезпечення товарними запасами; переуступка контрактів та дебіторської заборгованості; заставу шляховими документами; заставу цінних паперів; заставу дорогоцінних металів. До нематеріального забезпечення належать гарантії, поруки та страхування.

Основні види забезпечення кредиту представлені на рисунку 2.

Одним із найпоширеніших у банківській практиці видів кредитного забезпечення є застава.

Застава як спосіб забезпечення повернення позички означає те, що кредитор (банк) отримує право позачергового задоволення вимоги погашення позички та нарахованих відсотків за рахунок закладеної власності в тому випадку, якщо позичальник не виконав свої зобов'язання в строк, передбачений кредитним договором [3].

Виконання зобов'язань з повернення кредиту може бути забезпечено також порукою і гарантією.

Порука являє собою додаткове (акцесорне) зобов'язання стосовно кредитора, оформлене договором між кредитором за основним зобов'язанням і поручителем для забезпечення виконання основного зобов'язання (як правило, укладається тристороння угода). Відповідно до такого договору поручитель бере на себе зобов'язання перед кредитором третьої особи (боржника) відповідати за виконання зобов'язання цієї особи цілком або частково. Кількість поручителів за договором не обмежується, і всі вони відповідають перед кредитором солідарно, якщо інше не передбачено договором поруки [4].

Гарантія як спосіб забезпечення кредиту являє собою зобов'язання третьої особи (гаранта) перед кредитором нести відповідальність за виконання зобов'язань пози-

Рис. 1. Форми та види забезпечення кредитів
 Джерело: складено автором на основі [2]

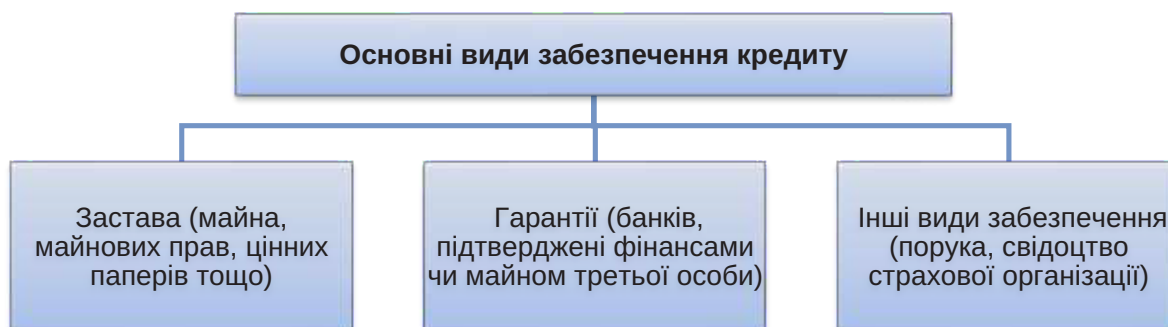

Рис. 2. Основні види забезпечення кредиту
 Джерело: складено автором

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

чальника щодо погашення кредитної заборгованості та сплати відсотків у разі настання гарантійного випадку. Гарантійний випадок виникає, коли позичальник неспроможний самостійно виконати свої зобов'язання перед кредитором.

Поглиблений аналіз кредитного забезпечення банку нами проведено на прикладі АТ «Райффайзен Банк».

Як видно з рис. 3, аналіз динаміки кредитів наданих клієнтам та кредитів наданих банкам АТ «Райффайзен Банк» упродовж 2020–2023 рр., млн. грн. довів, що частка наданих клієнтам кредитів дещо зменшилася саме в 2022 році і становила 61 713 млн. грн.,

це могло відбутися внаслідок початку військових дій на території держави, адже банк таким чином намагався вберегти себе від кількості кредитних ризиків та забезпечити певну фінансову стійкість. Спостерігається збільшення кредитів наданих банкам в 2020 році, що могло бути спричинене наслідками COVID-19, так як банки намагалися відновити свою фінансову стабільність після пандемії. З 2022 року також спостерігаємо стрімке збільшення кредитів наданих банкам. Банки, беручи кредити, намагалися таким чином налагодити свою діяльність під час економічної кризи, підвищити ліквідність та забезпечити фінансову стійкість.

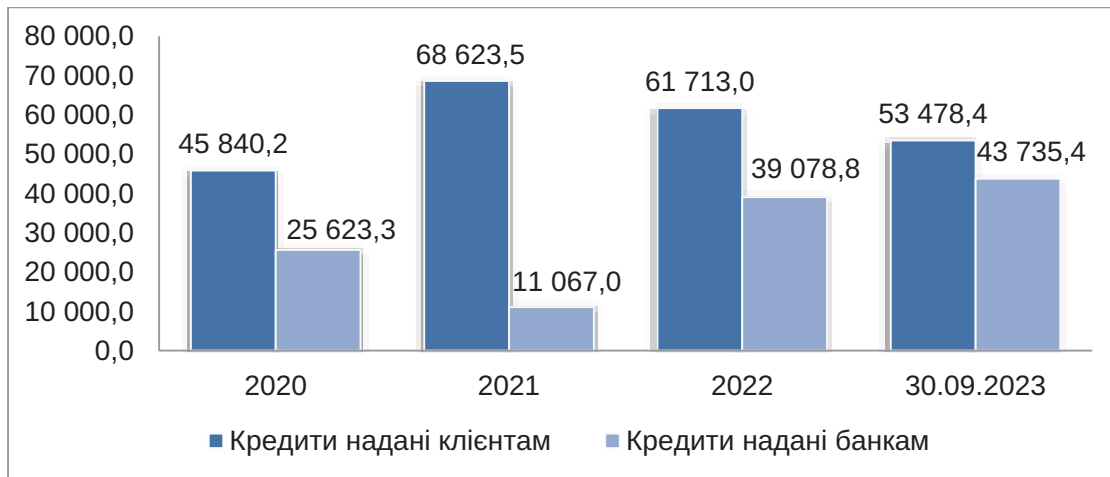

Рис. 3. Динаміка кредитів наданих клієнтам та кредитів наданих банкам АТ «Райффайзен Банк» упродовж 2020–2023 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [5]

Здійснивши аналіз кредитного портфеля банку, варто також з'ясувати основні види кредитів, які пропонує банк та відповідно види забезпечення цих кредитів (табл. 1).

З огляду таблиці 1 бачимо, що серед наведених кредитів найпоширенішим видом кредитного забезпечення є застава рухомого та нерухомого майна. Також АТ «Райффайзен Банк» пропонує клієнтам кредити без забезпечення, лише на основі офіційного працевлаштування. Це свідчить про те, що банк може використо-

вувати кредити без забезпечення як частину своєї стратегії розвитку бізнесу, особливо якщо це допомагає йому залучати нових клієнтів, розширювати свій кредитний портфель або конкурувати на ринку. Надання кредитів без забезпечення також може свідчити про високий рівень довіри банку до своїх клієнтів. Банк може мати досить добре розвинену систему кредитного аналізу, яка дозволяє оцінювати кредитоспроможність клієнтів на основі їх кредитної історії, доходів та інших факторів.

Таблиця 1

Кредити АТ «Райффайзен Банк» та види їх забезпечення

Вид кредиту	Забезпечення
Іпотечний кредит	Квартира на вторинному ринку Площа до 150 м. кв. (до 250 м. кв. в містах: Київ, Одеса, Львів, Харків, Дніпро)
Кредит на придбання автотранспорту	Майно, що придбане за кредитні кошти або інше ліквідне майно, депозит
Інвестиційний кредит на купівлю авто / обладнання / нерухомості	Майно, придбане за кредитні кошти або інше ліквідне майно, депозит
Кредитна лінія	Нерухоме майно, транспортні засоби, машини та обладнання, майнові права на депозит
Беззаставний кредит «Довіра»	-
Інвестиційний кредит на купівлю с/г техніки та обладнання	Майно, придбане за рахунок кредитних коштів, депозитов
Овердрафт	-
Кредит готівкою для Преміум клієнтів	Не потрібне додаткове забезпечення, окрім офіційного працевлаштування
Кредит готівкою	Не потрібне додаткове забезпечення, окрім офіційного працевлаштування

Джерело: складено автором на основі [6]

Однак кредити без забезпечення також можуть свідчити про високий рівень ризику, який банк приймає. Відсутність забезпечення може зробити ці кредити більш ризикованими для банку, оскільки в разі неплатежу відшкодування може бути складнішим.

Дослідження динаміки зобов'язань та гарантій, отриманих банком від позичальників з 2020 року по 30 вересня 2023 рік (рис. 4), довело, що зобов'язання і гарантії є важливою частиною балансу та фінансової стійкості банку, оскільки вони впливають на його ризику та прибутковість.

З огляду рис. 4 спостерігаємо, що кількість отриманих зобов'язань та гарантій значно зросла після 2020 року, з 564,5 млн грн до 3 285,4 млн грн у 2021 році. Це відбулося внаслідок того, що після пандемії COVID-19 велика кількість клієнтів банку зіштовхнулася з кризовими ситуаціями. Тому в 2021 році багато компаній та домогосподарств стали звертатися до банків для отримання кредитів з метою виживання та подолання фінансових труднощів, а банк в свою чергу намагався вберегти себе від ризику неповернення кредитів та забезпечити фінансову стійкість.

В ході дослідження було розроблено концептуальні підходи щодо вдосконалення системи забезпечення банківських кредитів. Нами виділено основні принципи кредитного забезпечення: принцип ефективності системи управління; принцип ліквідності; принцип різноманітності видів забезпечення; принцип відповідності; принцип моніторингу; принцип відкритості і прозорості.

Сформована мета полягає у вдосконаленні системи забезпечення банківських кредитів, яка означає створення стійкої та надійної системи забезпечення кредитів банку задля підвищення довіри соціальних та фінансових спільнот.

Визначено основні задачі вдосконалення системи забезпечення банківських кредитів: підвищення якості кредитного портфеля; мінімізація кредитних ризиків; збільшення довіри клієнтів до банку; запровадження стратегії підвищення кредитного рейтингу банку.

В контексті зазначеного вважаємо доцільним запропонувати методи вдосконалення системи забезпечення банківських кредитів:

- коефіцієнтний аналіз стану забезпечення банківських кредитів;
- моніторинг і контроль рівня кредитних ризиків;
- метод розширення діапазону кредитних продуктів для різних категорій клієнтів;
- прогноз обсягів кредитного забезпечення.

Прогнозування динаміки забезпечення кредитів включає в себе прогнозування того, як змінюватиметься рівень забезпечення, яке клієнти будуть надавати для отримання кредитів у майбутньому. Це важливий аспект управління ризиками для банків та фінансових установ [7].

На основі показників рівня забезпечення кредитів АТ «Райффайзен Банк Аваль», використовуючи метод аналітичного вирівнювання, нами здійснено прогнозування динаміки обсягів забезпечених кредитів банку (рис. 5).

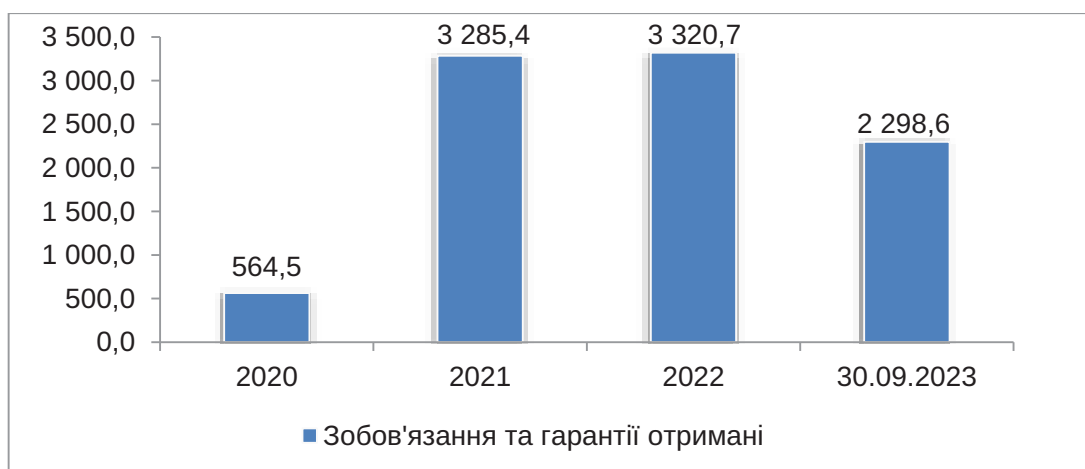

Рис. 4. Динаміка зобов'язань та гарантій отриманих АТ «Райффайзен Банк Аваль» від позичальників упродовж 2020–2023 рр., млн грн.

Джерело: складено автором на основі [5]

Рис. 5. Динаміка обсягу забезпечених кредитів АТ «Райффайзен Банк Аваль» за 2020–2026 рр., млн грн.

Джерело: складено автором на основі [5]

Провівши прогнозування обсягів кредитного забезпечення наступних трьох років, а саме 2024, 2025 та 2026, спостерігаємо щорічне зростання. Проте варто зазначити, що прогноз здійснювався з урахуванням економічних та політичних викликів, які відбулися під час аналізованого періоду, тому за сприятливих умов можливе й зниження обсягу кредитного забезпечення банку.

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що у практиці банківських установ можуть використовуватися різноманітні форми та види забезпечення кредитів, зокрема, застава рухомого і нерухомого майна, гарантія, порука третьої сторони, страхування кредитного ризику,

застава майнових прав, цінних паперів, дорогоцінних металів тощо; виявлено можливості для покращення кредитної позиції та забезпечення стабільності у фінансовій сфері на основі аналізу кредитного забезпечення АТ «Райффайзен Банк Аваль» і основних фінансових показників банку; розроблено концептуальні підходи щодо вдосконалення системи забезпечення банківських кредитів, реалізація яких сприятиме покращенню фінансового стану банку, зменшенню ризиків та збільшенню довіри клієнтів. Практична реалізація запропонованих методів вдосконалення системи забезпечення банківських кредитів буде предметом наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коренєва О. Г. Форми забезпечення повернення банківських позик та розвиток їх використання в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 875–878.
2. Левандовський О. Т., Деметер П. Е. Банківські операції: навчальний посібник. Київ : Видавництво «Знання», 2012. 463 с.
3. Гагауз В. М., Коваленко В. В., Кузнєцова Л. В. Управління забезпеченням банківських позичок: теоретичний та практичний аспекти: монографія. Харків : Видавництво «Діса плюс», 2016. 204 с.
4. Карасава О. П. Порука як спосіб забезпечення виконання кредитних зобов'язань: теоретичні та практичні аспекти. *Економічна теорія та право*. Харків. 2015. № 3 (22). С. 202–2017. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/3-202-217.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).
5. Офіційний сайт АТ «Райффайзен Банк». Фінансова звітність. URL: https://ex.aval.ua/about/bank_reports/ (дата звернення: 20.06.2024).
6. Міністерство Фінансів України. Офіційний сайт. Райффайзен Банк. Кредити. URL: <https://minfin.com.ua/ua/company/aval/credits/> (дата звернення: 17.03.2024).
7. Волкова Н. І., Кункель А. О. Тенденції та особливості кредитної діяльності вітчизняних банків на сучасному етапі розвитку економіки. *Економіка і організація управління*. 2018. № 1 (29). С. 52–63.

REFERENCES:

1. Korenieva O. H. (2015) Formy zabezpechennia povornennia bankivskykh pozыk ta rozvytok ih vykorystannia v Ukraini [Forms of ensuring the return of bank loans and the development of their use in Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, vol. 5, pp. 875–878.
2. Levandovskiy O. T., Demetr P. E. (2012) *Bankivski operatsii: navchal'nij posibnyk* [Banking operations: a study guide]. Kyiv: Vydavnytstvo «Znannia», 463 p. (in Ukrainian).
3. Hahauz V. M., Kovalenko V. V., Kuznietsova L. V. (2016) *Upravlinnia zabespecheniam bankivskykh pozыchok: teoretychni ta praktychni aspekty: monografiya* [Management of securing bank loans: theoretical and practical aspects: monograph]. Harkiv: Vydavnytstvo «Disa plus», 204 p. (in Ukrainian).
4. Karasava O. P. (2015) Poruka yak sposib zabespechennia vykonannia kredytnykh zobov'yazan: teoretychni ta praktychni aspekty [Suretyship as a way to ensure the fulfillment of credit obligations: theoretical and practical aspects]. *Ekonomichna teoriya ta pravo – Economic theory and law*, vol. 3 (22), pp. 202–217.
5. Ofitsiyniy sait AT «Rajffajsen Bank». Finansova zvitnist [Official website of JSC «Raiffeisen Bank». Financial statements]. Available at: https://ex.aval.ua/about/bank_reports/ (accessed June 20, 2024).
6. Ministerstvo Finansiv Ukrainy. Ofitsiyniy sait. Rajffajsen Bank. Kredyty [Ministry of Finance of Ukraine. Official website. Raiffeisen Bank. Credits]. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/company/aval/credits/> (accessed June 21, 2024)
7. Volkova N. I., Kunkel A. O. (2018) Tendentsii ta osoblyvosti kredytnoi diyalnosti vitchyznianykh bankiv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky [Trends and peculiarities of credit activities of domestic banks at the current stage of economic development]. *Ekonomika i organizatsiya upravlinnia – Economics and management organization*, vol. 1 (29), pp. 52–63.